

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

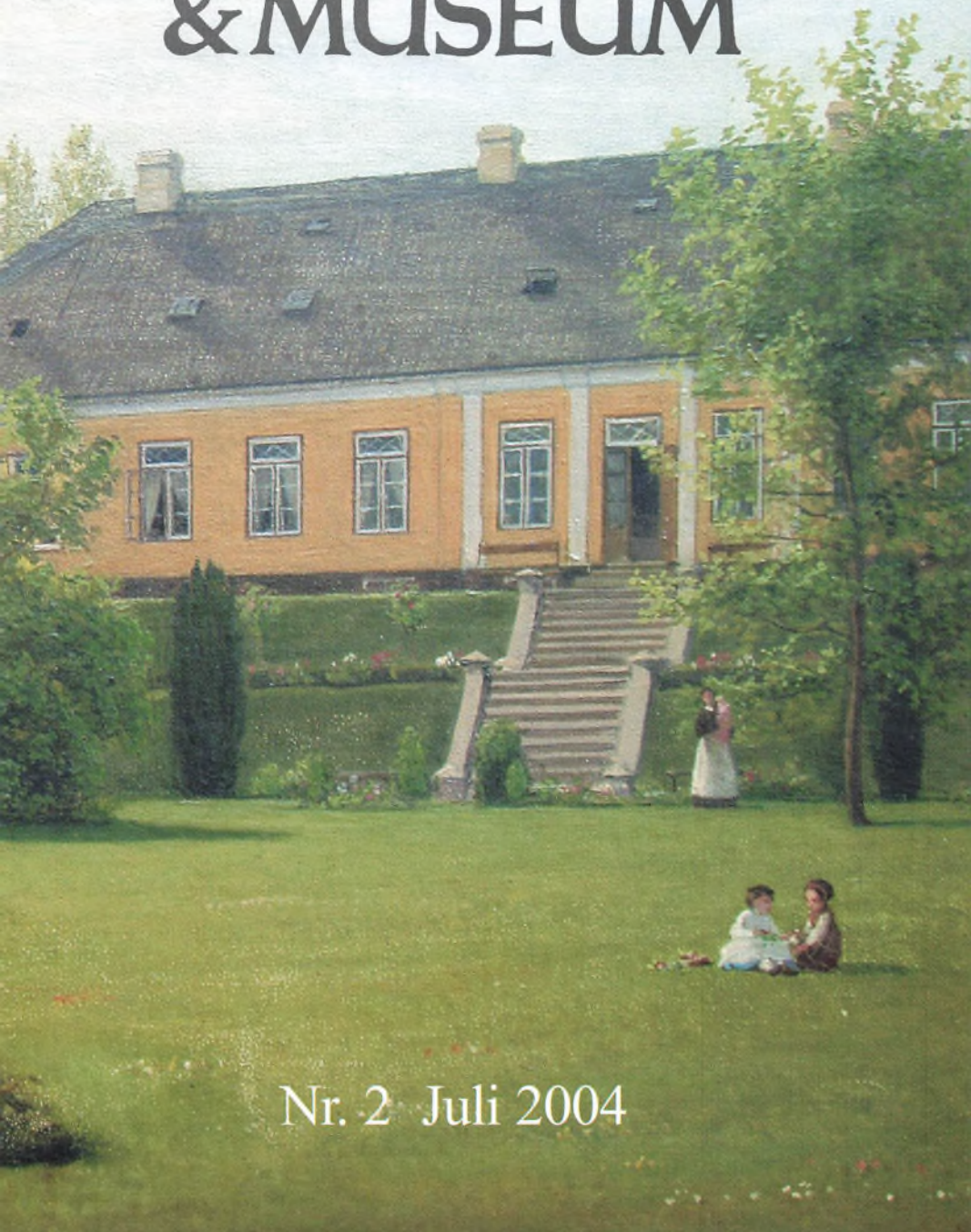
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 2 Juli 2004

Montebello

Forsidebilledet viser et maleri af Montebello ved Gurrevej, udført af maleren Edvard Lehmann (1815-92), antagelig i 1840'erne, da hovedbygningen var nyopført af Lucas von Bretton efter den oprindelige Kronborg Ladegaards brand i marts 1840. Det helt nybyggede landsted fik i 1841 navnet Montebello og har siden været underkastet adskillige mere eller mindre heldige forandringer af senere ejere. I dag ville Montebello være totalt ukendelig for salig Lehmann - og er det for den sags skyld for de fleste helsingoranere, der har oplevet de fine gamle bygninger i den store, smukke have. Nybyggeri har i dag bemægtiget sig det meste af havcanlægget, så kun græsplænen foran den gamle hovedbygning og det bagved liggende fredede skovareal er tilbage af fordums herlighed. Men sådan er udviklingen nu engang. Ubebyggede arealer er skattemæssigt dyre at have liggende og samtidig attraktive for investorer, og derfor forsvinder stadig flere og flere af de store haver og parkanlæg, der ellers har været en pyrd for byen og til glæde for befolkningen. Og det er ikke kun de større have- og parkanlæg, der forsvinder. Det er også villahaverne, der må lade livet for udstykninger i småparceller. Prøv blot at cykle en tur ud ad syd- eller nordkysten, eller for den sags skyld rundt i alle de gamle villakvarterer, og læg mærke til, at for hver gang man passerer en gammel villa eller et sommerhus, passeres 2-3 nye parcelhuse, som i de senere år er opført i den gamle, nu udstykkede have. Kun store rhododendron eller gamle træer foran det nye parcelhus røber, at dette ligger i en gammel have. Lige siden loven om bygningsfredning i 1918, har opmærksomheden på de bevaringsværdige bygninger været støt stigende, mens man ikke har interesseret sig synderligt for den ligeså høje kulturhistoriske værdi, som bygningernes omgivelser - lige fra byhusenes gade- og gårdsrum til nævnte parker og villahaver - repræsenterer. Uagtet vor tids Kulturmiljøråd og andre - set med kulturhistorikerens øjne - positive tiltag desangående, er der desværre lang vej endnu inden de kulturhistorisk værdifulde bygninger og deres ligeså værdifulde omgivelser ligestilles. Indtil dette sker, kan vi på museerne ikke gøre meget andet, end at dokumentere disse værdier inden de slettes af landkortet. **LBM**

FORENING & MUSEUM

Kenno Pedersen (ansvh.)
Lone Hvass
Lars Bjørn Madsen

Tryk: A-Print, Espergærde

Lay-out: © Lars Bjørn Madsen 2003

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til (lhm64@helsingor.dk) eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) eller til Jens Erik Nielsen, Marichøj 52 3000 Helsingør, tlf: 4921 7087.

Kapitain, Malermester

Aug. J. Chr. Riise

af Bertil Riise

År 1880 beslutade Helsingörs kommun att sälja sina strandtomter mellan Marienlyst och Højstrup. En sträcka på ca 600 meter. Det rörde sig om 12 parceller. Tre av dessa köptes av en man vid namn August Jacob Christian Riise från Köpenhamn. De aktuella parcellerna låg bredvid varandra strax norr om den obebyggda tomten framför restaurang Sommariva. Han lät avstycka två av dem så att det totalt blev fem tomter och han lät uppföra villor på alla tomtarna.

Ungefär samtidigt med dessa förvärv köpte han Stenholt Mølle vid södra stranden av Esrum Sø. Han bodde inte själv där utan arrenderade ut fiskerätten i Esrum Sø, kvarnen och lantbruket. Det sistnämnda arrenderade hans son Viggo Carl Jacob Riise och hans hustru Charlotte Murman från Malmö.

Nästa kontakt med kommunen sker 1882 på hösten, då han erbjuder sig att köpa

Marienlyst Badeanstalt för 60.000 kronor, ett bud som kommunen tycker är alldeles för lågt eftersom den sista värderingen som hade gjorts året innan låg på 100.000 kronor. Efter flera förhandlingsomgångar kom man till slut överens om ett pris på 80.000 kronor, varav 30.000 skulle betalas kontant. Vidare hade Riise lovat att desutom investera 120.000 i rörelsen under de tre första åren.

Efter köpet övergick Marienlyst Badeanstalt till ett aktiebolag med Riise som direktör och en kontrollkomité bestående av grosser M.L. Bramson, grosser Mads Christian Holm (som samma år grundlade Helsingör Værft) samt overretssagfører Paludan. I Helsingörs byråds förhandlingsprotokoll står endast Riise som köpare och inga andra namn förekommer i protokollet. Min tro är emellertid att Bramson, Mads Chr. Holm och Riise köpte Marienlyst tillsammans. Anledningen till denna tro är att i bouppteckningen efter Riise av den 1. april 1885 finns aktier i Marienlyst till ett värde av 10.000 kronor alltså en tredjedel av kontantinsatsen, och då förefaller det ju troligt att de andra två tredjedelarna fanns hos Bramson och Holm.

Nu kan man fråga sig vem var denne man som plötsligt dyker upp i Helsingör och som antagligen då som nu var relativt okänd för Helsingörs invånare. Det är vad jag i denna artikel skall försöka ge svar på. August Jacob Christian Riise var min farmors far, och att jag bär namnet Riise beror på att min farfar och farmor etter tjugo års äktenskap skildes och barnen fick moderns namn. Jag har naturligtvis aldrig träffat min "oldefar" och ej heller min farmor. Båda dog relativt tidigt, vid 58 respektive 44 års ålder. Då dessutom min far endast

var 22 år när hans mor dog, så innebär det att jag inte har några muntliga uppgifter om gångna generationer utan allt vad jag nu vet kommer från testamente, bouppteckning, en hel del fotografier men framför allt från släktforskning på arkiv och bibliotek i Danmark.

August Jacob Christian kom från en gammal prästsläkt vars äldste medlem var född 1642 i Lilla eller Stora Rise på Aerö. De tre första generationerna var präster i Nimtofte på Djursland och därefter kom släkten till Köpenhamn genom Augusts farfar Christian Fischer Riise (1761-1815), som var kasserer hos handelshuset Cramer & Söner och senare växelmäklare.

Augusts far hette Jacob Riise (1791-1872) och var litterat. Han arbetade på Universitetsbiblioteket, Borgerdydsskolan som lärare i geografi och historia och 1829-31 på Kungliga biblioteket som amanuens. Han var även verksam som översättare och förläggare av Beckers Världshistoria i 16 band samt första danska upplagan av "Den Siste Mohikanen" 1827 m.fl. verk. 1829 fick han borgerskap som antikvariatbokhandlare och han utgav den äldst kända antikvariatskatalogen i Danmark. 1832 blev han kammarsekreterare hos Frederik VI, vilket innebar att han hade hand om kungens privata fonder. Vidare var han idégivare till "Archiv för Historie och Geografi" som hans yngre bror Johan Christian Riise gav ut i 75 band. Jacob levererade även bidrag till detta verk. Själv utgav han "Historiskt-Geografiskt Archiv" bd 46-75 under perioden 1850-64. Jacob Riise var även en duktig geograf han utgav flera verk i denna vetenskap.

August Jacob Chr. Riise föddes i Köpenhamn den 7 mars 1825 och familjen bodde då på Peder Hvidtfeldts straede matrikel nr 99/100 (nuvarande nummer 6) och huset står där än i dag.

På den tiden var det familjefadern som bestämde vad sönerna skulle bli och Jacob var av den uppfattningen att det var större

behov av duktiga hantverkare än akademiker och därför sattes August i målarlära hos hofmalers Kongslev i Köpenhamn, där han gick i lära tillsammans med bl.a. Julius Exner, Carlos E. Dalgas och Wilhelm Wiehe. Den sistnämnde blev med tiden en känd skådespelare!

Riise genomgick på kort tid akademien och uppnådde därvid och tack vare Kongslevs undervisning så stor konstnärlig duktighet att han redan under lärotiden av arkitekt Bindesböll blev anförtrodd att dekorera ett av taken i Thorvaldsens Museum (Rum nr 31 - användes i dag som kontor). Han blev även utsedd att följa med på fregatten Galatheas jorden runt färd 1845-1847 som zoologisk tecknare, men var tvungen att avböja av privata skäl. Det kan ha berott på att hans mors hälsa var vacklande. Hon avled 1848.

Efter att ha genomgått akademien 1839-40, 1843, 1845-46 fick han som tjugotvåring borgerskap 1847 som „malermester“. Ungefär samtidigt inträdde han i Borgerbevaebningen och avancerade snabbt till officer och var under flera år adjutant intill han av egen önskan avgick som kapten. Han etablerade tidigt en egen verkstad som snart blev en av de största i Köpenhamn. Han hade stora offentliga arbeten t.ex. Börsen i samband med att den gick övertid Grosserersocietetet 1857, Kommunehospitalet som uppfördes 1863, en stor del av Bistrup Gods och Anstalt och i många år Marineministeriets arbeten. Av privata arbeten hade han större delen av Gammelholms bebyggelse (1861-77) som han även var engagerad i på flera sätt men mer om det senare. I året 1859 står han tillsammans med diktaren H.P. Holst, Konstnären Wilhelm Marstrand, diktaren Ernst van der Recke, skådespelaren W. Holst, och overretssagföreleren Lyttichau som inbjudare till festbalen på Casino i anledning av 200-års minnet av stormen på Köpenhamn. Den 28 mars 1856 gifter han sig med Caroline Emilie Thorup (1836-1877) dot-

Fr. v. Johan Chr. Riise, Chr. Fischer Riise siddende med Didrik Bernard på skødet, til højre for ham Jacob Riise. Yderst til højre Caroline Wilhelmine Foltman med Caroline i hånden. Maleri i privateje.

ter till restauratör Carl Magnus Thorup och Johanne Emilie Kehlet. Carl Magnus Thorup ägde nöjesetablissemangent Sommerlyst på Frederiksberg i hörnet av Frederiksbergs Allé och Allégade och hans hustrus farbröder Reimert Kehlet och Christian Kehlet hade Rosenlund respektive Alléenberg vilka var kända „förlystelseställen“ på den tiden. 1860 köpte Riise en tomt på auktion som staten höll för hovets räkning. Bakgrunden var att hovet lämnat Frederiksbergs Slot och ansåg därför att man kunde avyttra några av de tomter som låg utmed Allégade. Riises tomt låg närmast ingången till Frederiksbergs Have och mittemot Sommerlyst. Här lät han uppföra ett lantställe och huset står där än fast nu rymmer det Frederiksbergs Musikbibliotek. En passande hyresgäst eftersom släkten varit aktiv i Köpenhamns musikliv under flera generationer. Således hette Riises farmors far Johan Voltmar (d.y.) och han var en av de ledande krafterna i „Det Musikaliske Societet“. Han blev 1750 organist i Trinitatis Kirke i Köpenhamn. Både hans far och bröder var musikaliska.

Hans bror Christoph var organist vid Bamhuskyrkan (Vajsenhuskyrkan) och när den brann ner vid den stora branden 1795 byggde Johan och Christoph en ny orgel till kyrkan. Johan var även hofviolon och kompositör, vidare var Riises farbror Johan Christian Riise en av de tre som föreslog stiftandet av Musikföreningen i Köpenhamn och var med i dess första styrelse bl.a. tillsammans med J.P.E. Hartmann och Edvard Collin. Johan själv var musikalisk. Till slut kan nämnas att Riises bror Carl Jacob Hertel Riise var gift med Louise f. Holm som var en på den tiden älskad operasångerska med Nattens Drottning och Trollflöjten som bravunummer. Båda var med i den av Henrik Rung 1851 stiftade Ceciliakören. När Riise blev medlem i „Köbenhavns Skydeselskab“ 1861 vid 36 års ålder och året därefter levererade sin skydeskive (Nr 878. Ill. side 7) hade han valt ett motiv från Gammelholm som det såg ut innan beslutet ombebyggelse fattades. Infällt i den nedre delen av skivan ser man det ovan omnämnda lantstället på Frederiksberg.

Sedan marinen fått nya arealer vid Nyholm och Christianshamns vold var det inte längre nödvändigt att upprätthålla Gammelholm som örlogsvarv och med tanke på det centrala läget var regeringen intresserat i att bebygga området, som var 37 tunn land stort. Regeringen var till och med oerhört intresserad p.g.a. att de behövde pengar för att hjälpa till att täcka de stora utgifterna efter förlusten i kriget 1864. Detta var anledningen till att området blev så tätbebyggt. En bidragande anledning till att man var angelägen att bygga var säkert kolera epidemin 1853, där en av orsakerna var trångboddhet som i sin tur berodde på det begränsade utrymmet innanför „voldene“. Enligt „Söndagsposten“ den 17/6 1883 var Riise en av de första som tog fatt på Gammelholms Bebyggelse och därtill bidrog till att denna bebyggelse fick så starkt uppsving. Då det i början inte lyckades för finansministeriet att få grunderna sålda ingav Riise ett förslag till Ministeriet om ändrade försäljningsvillkor, och efter att man då konfererat med honom om saken och tagit alla hans synpunkter ad notam fastsattes äntligen de försäljningsvillkor som snabbt fick fart på försäljningen. Riise själv köpte fem tomter som bebyggdes. På Havnegade 3a och 3b lät han uppföra ett stort femvåningshus som låg alldeles bakom Nationalbanken. I nr 3b etablerade han de på den tiden kända Gammelholms Selskabslokaler. Allt det här stod klart 1869. Innan dess hade han låtit uppföra en fastighet på Holmens Kanal / Niels Juels gade som således låg som närmaste granne till vänster om Nationalbanken. Huset var först tänkt som ett hyreshus med butiker i bottenvåningen, men ändrades efter kort tid till hotell som fick namnet „Hotell Kungen af Danmark“. Hotellet sålde han efter ca fem år, men Havnegade behöll han livet ut. Selskabslokalema hyrdes först av Alexander Vincent som senare blev ledare av Hotel d'Angleterre. Senare tog Riises son Axel Martin Christian och svärson

Herman Wittmaack över lokalerna och till sist tog Herman och hans hustru Agnes f. Riise över och fortsatte driften till 1912-3 då Nationalbanken köpte både Havnegade 3a och 3b på grund av trång boddhet. Herman och Agnes tog då över restaurangen ”Söpavillonen” i Köpenhamn.

I början av 1870 - talet talades det mycket om Peder Madsens gång i Köpenhamn p.g.a. de stora sanitära olägenheterna som rådde där. Flera förslag hade sett dagens ljus men ingenting blev gjort.

1872 lade Riise in ett anbud på sanering och breddning av Peder Madsens gång (nu Ny Östergade). Han hade ett stödkonsortium bestående av grosser D.B. Adler (som för övrigt hade en stor tomt vid Nordre Strandvej i Helsingör, där nu sportanläggningen är) och bröderna Bing som hade förvärvat några fastigheter vid Peder Madsens gång för att underlätta projektets genomförande.

Allt tycktes vara i ordning för att ett avtal med kommunen kunde skrivas under, då plötsligt stödkonsortiet drog sig tillbaka och kommunen meddelade att man menade att Riises säkerhet var för ringa. Riise besvarade detta i ett inlägg i ”Fädemelandet” den 19 september 1872 där han redovisade sin ekonomiska situation som ej var av ringa storlek. (Han hade som tidigare nämnts bl.a. flera centralt belägna fastigheter i Köpenhamn). Senare visade det sig att den verkliga orsaken var att ett nytt byggbolag bildats med Tietgen som styrelseordförande och Baron Redtz Thott, Carl St. A. Bille och arkitekt Ferdinand Mehdal som styrelsemedlemmar. Vad som egentligen ägt rum är svårt att så här i efterhand reda ut, men följande två utlåtande stod att läsa i olika tidningar vid olika tidpunkter I ”Illustrerat Folkeblad” den 3/6 1877 - “Endlig vil det være i friskt minde at planen til Peder Madsens gångs ombygning oprindelig er hans (Riises) vaerk. At han ikke kom til at udføre den, men at sagen overdroges til Byggeselskabet, hører til de

gåder, som vi ikke ville paatage oss at løse. Var han bleven entreprenuren, vilde kommunen vaere bleven fritaget for en ret anseelig gjaeld ved det tilskud den har maattet yde til foretagendens udforettelse ”Och i Söndagsposten d.17/6 1883:”.... ligesom det også var han (Riise) der gav stødet til at Peder Madsens gång endelig kom at tilhøre det forsvundne Kjöbenhavn. 1873 invaldes Riise i Tivolis styrelse där han kvar blev till sin död. Åren 1879 -1882 var han tillika administrerande direktör. Dä var

ledningen delad på så sätt att det fanns en administrerande direktör

och en konstnärlig ledare, men i

1882 slog man ihop dessa

två ställningar och det blev då

Bernard Olsen som

tillhört styrelsen sedan

1868 som fick posten.

Under 1870-talet var han

också verksam i utarbetandet av

fästningsterrängets bebyggelse. Även här

måste jag referera till Illustreret Folkeblad 1877 där följande

står att läsa: ”..... det er også vitterligt for mange skjönt Riises navn ikke blev nævnet ved forhandlingerne at den plan der nu

fölges ved faestningsterraenets bebyggelse vaesentlig er udarbejdet af ham og at de

forklarende artikler, der i sin tid fandtes i ”Faedrelandet” kort för sågens behandling i

Borgerrepresentationen, ere forfattede af ham.”

Nu är vi framme vid 1882, där denna arti-

kel började, men innan köpet av Marienlyst genomfördes hade han köpt herrgården Vamdrup i Vamdrup Sogn, Ribe amt, som han lät överföra på sonen Viggo. Meningen var förmodligen att Stenholt skulle säljas och att Viggo och hans familj skulle flytta till Vamdrup som var en betydligt större gård.

August Jacob Christian Riise avled i Helsingör den 5 juni 1883, så han fick inte mer än ett halvår på sig att påverka utvecklingen av Marienlyst Badeanstalt i

den riktning han och hans medinteressenter hade planlagt.

I nekrologen i Söndagsposten den

17/6 1883 stod bl.a. ”Kapitain

Riise harvaeret betroet mange

tillidshverv, har

havt saede i mange

kommissioner og komiteer, og var

ved sin död administrerende

direktör for Tivoli

ligesom han havde övertaget ledelsen af

”Marienlyst Badeanstalt” ved Helsingör.

Til udförelsen af disse hverv medbragte han stor virkelyst, en udpraegnet smag og en betydelig menneskekundskab,

- altsammen egenskaber, der maa vaere uadskillelige fra saadanne hverv. Ved siden af disse, om vi saa tör sige, administrative

egenskaber besad han de lige saa nödvendige: perfektibilitet til ogsaa at tage hensyn

til andres raad og meninger, sand humanitet og velvillig imödekommen ligeoverfor

alle berettigede fordringer.

En ulykkelig ringning anno 1740

af Torben Bill-Jessen

Hellig 3 Kongersdag 1740 revnede den største af Sct. Olai Kirkes 5 klokker ved en ulykkelig ringning. Den fik en revne på ca. 7 cm. indvendig og på omkring 20 cm. udvendig, lige ud for, hvor knebelen slog på slagkanten. Klokken havde en højde af 2 alen, 1 kvarter og 1 tomme (144 cm.), og en vægt på 10 skippund og 13 lispund (1.690 kg.). Den havde indtil da den latinske indskrift, der i oversættelse lød således: *"Høje Gud, værn fremdeles det guddommelige ord, driv alt ondt bort fra det danske folk! Denne klokke blev første gang udført i året 1511. Efter at den nu er sønderbrudt, er den blevet omstøbt og gjort større på kirkens og de helsingørske borgers bekostning i Herrens år 1631. M[ester] J. K[emmer] gjorde mig"*.

Det omtalte årstal 1511 var netop året, hvor denne store klokke fra først af blev støbt af en af dens tid største klokkestøbere ved navn Johannes Fastenowe. Klokker har den ejendommelighed, at de normalt omtaler sig selv som jeg. Det var endnu i katolsk tid, hvorfor denne gamle klokke havde følgende latinske indskrift, der tydelig viser dens tilknytning netop til Sct. Olai Kirke: *"Vær hilset, martyr, skænk os trøst, Olav. J. F. gjorde mig i Herrens år 1511"*.

Det var denne gamle klokke, der trods omstøbning i 1631 endnu en gang var revnet. Man gik straks i gang med indsamlingen af penge til omstøbningen. Stedets sognepræst Orslef førte den ene liste, og kammerråd og proviantforvalter på Kronborg Wincentz Otto Bartholin den anden. Selv fra København fik man hjælp; her arbejdede justitsråd og borgmester Holmsted på sagen. Bartholin lægger for med at

være den første, som skriver sig på listen *"Af mig selv er til Guds ære givet 10 rigsdaler"*. Herefter følger byens betydende købmænd, kommissærer, bryggere, brændevinsbrændere og toldere - ingen vil stå tilbage, alle ønsker jo at vise, hvor meget man magter. Også laugene i byen melder sig som bidragydere. Skrædderlauget med 2 og Skomagerlauget med det dobbelte, nemlig 4 rigsdaler. Det Helsingørske Færgelaug må have følt, at det i særlig grad angik dem, som vi også senere skal se, for de overgår dem alle med hele 20 rigsdaler. Et par skibsbesætninger følte også at denne sag vedrørte dem, bl.a. *"Officererne paa Skibet Princesse Charlotte Amalia, under Guds Ledsagning destineret til Tranquiabar"* - de gav 5 rigsdaler. Man opnår på denne måde ved *"Christlig og godvillig omsorg fra velmeenende Venner"* at få indsamlet 448 rigsdaler, 4 mark og 2 skilling. Alle disse oplysninger og de følgende står at læse i kirkens righoldige arkiv i det læg, hvorpå der står *"Special-Bereigning og Forklaring over St. Olai Kirkes største Klokke i Helsingøer som ved Ringning Hellig 3 Kongersdag Anno 1740 revnede"*.

Den 4. juli 1740 gik tømremester Thim Westphal og hans folk så i gang med at få den revnede klokke løftet ned fra klokkestolen. Smeden fra Gethuset i København var ankommet for at bistå byens smedevsvende, som dagen efter besteg tårnet for at slå klokken i stykker. Næste dag fik det mandskab, som havde kastet stykkerne ned fra tårnet, deres løn. Den 28. juli betaltes købmand Nicolay Dahl for at have bragt

Fortsættes side 12

Et fornemt fund fra Maglemosekulturen

af Lone Hvass

Lærer Peter Gotfredsen fra Hellebæk Lilleskole, som er en af museets trofaste støtter og medlem af museumsforeningen, har gjort os opmærksom på et meget fint fund af flint fra den ældre jægerstenalder, gjort for 40 år siden.

Flintredskaberne, der er vist herunder, er fundet ved gartneriet Skovbrynet op til Teglstrup Hegn ved Malkeleddet. Det var her, at planteskoleejer Bent Jensen i 1960'erne var i færd med at pløje jorden inden der skulle opføres drivhuse til gartneriet. Under pløjelaget fandt han 3 økser og 34 stykker flint liggende i en kreds med en radius af ca. to meter. Han var ikke på noget tidspunkt i tvivl om, at det var en jæger, der her for mange tusinde år siden

havde siddet og tilhugget sine redskaber. Men desværre fortalte han ikke om sit fund til noget museum. Mange år senere hører Peter Gotfredsen om fundet via Hellebæk Skole, og han gjorde museet opmærksom på det.

Ved et besøg i marts måned i år, fik vi lejlighed til at besøge fundet og tage alle de mindre redskaber, flintafslag, og to af økserne med til museet for at tegne dem, men desværre ikke fundets bemærkelsesværdige fine sorte spidsnakkede økse; den turde familien ikke udlåne til museet. Vi fik imidlertid lov til at fotografere hele fundet på planteskolen.

I den forbindelse vil jeg da godt gøre opmærksom på, at det drejer sig ikke for mu-

passer med, at der blandt de mindre stykker flint er en del "mikroblokke" dvs. små flintblokke. Af dem har man slået flint beregnet til viderebearbejdning til pilespidser og knive m.m, og netop disse mikro-flintblokke er kendetegnende for Maglemosetiden (9000 – 6400 f. kr.) I disse mange tusinde år har jæ-

Kort fra 1900 over fundstedet og nærmeste omegn. Den røde cirkel markerer gartneriet Skovbrynets bygning og Malkeledet i Teglstруп Hegns sydøstre hjørne. Den store vej, der gennemskærer cirklen, er Esrumvej, der i dag er forlagt længere mod syd.

serne om for enhver pris at erhverve folks flint- eller stenredskaber, smukke eller ikke smukke, men derimod er det overordentlig vigtigt for den arkæologiske og historiske forskning, at genstande, som man kender fundstedet på, også bliver registreret og anmeldt. Flintfundet fra Skovbrynet er et meget fint og arkæologisk spændende fund, særlig spændende i vores område, hvor fund fra jægerstenalderen i den grad mangler at blive undersøgt og registreret. Jeg ville gerne have vist den fornemme økse, hvis alder jeg var i tvivl om, til en specialist på Nationalmuseet, men måtte nu nøjes med et foto sendt pr. e-mail til Museumsinspektør Peter Vang Petersen. Han daterede øksen til Maglemosetiden, dvs. til at være godt 9 – 10.000 år gammel. Dengang blev der på visse bopladser fremstillet de mindre og mere almindelig kendte kærneøkser, men også lange slanke velhuggede økser, som den fundne. Denne datering

gerne brugt denne særlige mikroflintteknik til forskel fra de senere jagtkulturer, hvor flintteknikken er kendetegnet ved store, ofte meget grove flækker slået af tilsvarende store flækkeblokke.

Hele fundet består, foruden den på side 10 viste fornemme spidsnakkede sorte økse, også af en grovere kærneøkse af lys grå flint (vist her til højre), men alle de øvrige stykker flint er ligesom den fine økse, af samme fornemme sorte senon-flint formentlig af samme flintblok. 34 stykker flintafslag, flintspåner, skiver, skrabere og flækker (mindre knive), hvoraf nogle har retouchering dvs. en finere forarbejdning af flintredskaberne ved afhugning af små regelmæssige fliser af kanterne.

En af grundene til, at det er så vigtigt, at vi får registreret alle fund fra jægerstenalderen (men også alle andre perioder) er at man i almindelighed har den opfattelse, at der ikke har levet mennesker i det nordøstligste Sjælland på grund af landskabets urolige terrænforhold. Men det er værd at bemærke, at vores godt 5000 vandhuller i kommunen netop er det terræn, som i Maglemosetiden har været et af de allervigtigste bosætningsområder, gode udgangspunkter for flere forskellige ressourcer som skovjagt, fiskeri, fuglefangst og indsamling af æg fra rugende fugle. Transporten og samfærdsel har været let mellem de forskellige befolkningsgrupper. Det er derfor helt forkert at tro, at der ikke har været bebyggelse før.

Alle de bopladser, vi landet rundt kender fra Maglemosetiden er indlandspladser. De er fundet ved moser og søer og langs større vandløb. I de følgende årtusinder groede søerne langsomt til, og de blev omdannet til tørvemoser, hvor redskaberne og andre spor blev forseglet af tørv. Siden blev der gravet tørv, og jægernes efterladenskaber dukkede atter op, tilfældigt eller ved arkæologiske udgravninger. De tilgroede søer, som var omdannet til tørvemoser, blev atter til åbne søer. Betragter vi det sted, hvor

flinten ved Skovbrynet er fundet, kan vi for det første konstatere, at det ligger højt - omkring 42 meter over havet. Det er et stærkt kuperet terræn mellem mange tørvemoser, hvoraf flere er fjernet ved tørvegravning under krigen, men som i dag fremstår som små søer med blankt vand, netop så dan,

som de så ud i Maglemosetiden. Teglstrup Hegn, som ligger helt tæt op til fundstedet, var oprindeligt også kendetegnet ved mange moser og mindre søer; først langt senere kom der lyngsletter og allersidst blev der plantet skov.

Hermed har vi skitseret det landskabsbillede, hvor vores jæger opholdt sig, da han tilhuggede sine redskaber af en stor sort knold af flint. Var det kun en rastepads for jægeren? Eller hører der langt flere, endnu ikke fundne, redskaber til, som kunne antyde, at en større gruppe mennesker har opholdt sig på stedet og udfoldet mange forskellige aktiviteter? Eller var det en del af en specielboplads, anlagt med ganske få aktiviteter for øje, f.eks. jagtpladser eller pladser, hvor der blev gravet flint eller ler eller udhugget stammebåde? Måske var det blot en rastepads, men vi kan kun komme sandheden nærmere, hvis der bliver gjort flere fund eller eventuelle udgravninger nær de små søer.

Fundet er med til at kaste lys over vores område i Maglemosetiden. En tid, hvor det nordøstlige Sjælland gik meget længere ud

i Kattegat, og hvor Øresund var lukket af ved Køge Bugt og Østersøen var en indsø. Hvor Villingebækken sammen med Gurre Å skar sig markant gennem landskabet og skabte muligheder for mange bopladser. Ved Holmene og ved Øerne er der fundet lignende flintpladser. En større sumpboplads blev udgravet i Øerne 1992, hvor man fandt resterne af en teltring og et ildsted. Også Øerne og Holmene har i Maglemose-tiden haft langt større karakter af sø- og sumpområde, med vekslende bopladser i sommer og vinterhalvåret. Til disse to områder knytter fundet fra Skovbrynet sig. Det ville være spændende at få lokaliseret

og registreret alle flintfund i vores område. Det ville nemlig give et andet billede af det tilsyneladende mennesketomme landskab. Både i selve Helsingør og i Tikøb sogn finder vi de samme landskabsformer og de kan begge steder have været rige på ressourcer og fristet til bosættelse. Vi skal lige huske at tilføje, at der også er gjort flere flintfund på Helsingørs gamle markjorder og i Gurre i selve sumpen, hvor der mange årtusinder senere blev opført en Kongeborg. Endelig er der pladser med flint ude på Store Ø i Gurre Sø. Og sådan kunne vi blive ved, men museet vil være taknemligt for anmeldelse af alle fund.

En ulykkelig ringning; fortsat fra side 8.

den sønderlåede klokke til København.

Nu går der et år med arbejde på klokken i København, og vi skal frem til 16. juli 1741 før vi kan se, at J. Willads fik løn for at føre den nys omstøbte klokke fra København her "ned" til Helsingør, og hans folk fik yderligere 4 mark i drikkepenge. Vel ankommen til Helsingør havn kom så det svære, det at få klokken i land og op til kirken. Her meldte sig det "unge mand-skab i Færgelaug", som sammen med 14 soldater fik 8 skilling hver for at trække klokken fra Toldbroen op til kirken. Efter således at være ankommen til tårnets fod beordredes byens vægtene at holde vagt ved klokken dag og nat, medens den stod på kirkegården.

Den Helsingørske færgemand Antonie var inden da sejlet til København og havde hentet smeden fra Gethuset Jens Hyllerup, tillige med det kraftige "Toug-værk og Giner" der var nødvendig for at få klokken

på plads. De havde været i gang nogle dage for sammen med lokale tømmersevende at rigge hejseværket til. Der blev bygget stilladser og gravet pæle i jorden. Svendene viste sig hurtige og villige, hvorfor der også her vankede drikkepenge. Smeden brugte elleve dage her i byen på at få klokken på plads i tårnet.

Efter denne store kraftanstrengelse var klokken på plads. Det skulle nu prøves om den kunne holde. Her trådte Færgelaug til igen ved at foretage den første prøveringning fra klokken tre eftermiddag til

klokken ni om aftenen, hvilket de gjorde frivilligt og gratis, hvorfor de modtog 5 mark i drikkepenge. Herefter blev tolv karle udtaget. De skulle *"dend gandske dag ringe Klokken, dog saa, at dend hver tredie Time hvilede et Qvartærs Tiid"*. For denne kraftige prøve fik de hver 1 mark. I de dage kunne man i Helsingør by ikke være i tvivl om at sognekirken havde fået en ny klokke.

Tilbage var kun at betale den kongelige stykkestøber (kanonstøber) og kaptajn Johan Barthold Holtzmann i København for vel udført arbejde, nemlig i støbeløn á skippund 20 rigsdaler, ligesom der blev beregnet "i afgangen i ilden á 10% er tillagt 18 lispund, 2½ pund ny metal á pund 2 mark" samt en ny klokkeaxel med beslag. I alt fik Holtzmann 350 rigsdaler og 4 mark, som sammenlagt med de øvrige udgifter gav 441 rigsdaler, 1 mark og 6 skilling.

Klokkens vægt var reduceret til 10 skip-pund, 3 lispund og 13½ pund hvilket er 10 lispund mindre end forgængeren. Indskriften på klokken var i oversættelse: *"J. B. Holtzman i København gjorde mig i året 1741. Gud alene æren. Denne klokke blev gjort i året 1511, to gange blev den sønderbrudt, første gang i året 1631. Den blev da omstøbt og gjort større på kirkens og Helsingørs bekostning af mester J. K., dernæst, efter en skæbnesvanger ringning lod man den støbe påny og genophænge i sit tårn. Helsingørborgernes fromme gæmildhed befordredes især af kammerråd W. O. Bartholin og kirkens førstepræst Peder Ørslef i året 1740, da hr. Nicolai Gersdorf var stiftamtmand, magister Peder Hersleb biskop og Frantz Grønnwald borgmester i Helsingør"*.

Kirken var i de år særlig hårdt ramt af ulykker, thi tre år tidligere var det stolte spir "Helsingørs Jomfru" styrtet til jorden, hvorved Våbenhuset blev knust, så det blev "fast i grund nedskaaret". I den forbindelse havde kong Christian VI ladet oprettet et landslotteri. Da det nu viste sig, at der var

et lille overskud på 7 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling af de indsamlede midler til klokken, besluttede "Vi i en god og Kiærlig intention og tanke" at købe fire lodsedler i nævnte lotterie. Kirkeværgen Daniel Neuhausen fik overdraget lodsedlerne til opbevaring og "om nogen gevinst skulle bekommes, da skal dend anvendes til St. Olai Kirkes forbedring og prydelse". Det forlyder ikke om udtrækningen faldt ud til kirkens fordel.

På grund af murværkets dårlige tilstand i tårnet, som måske havde sin grund i spirets nedstyrtning, turde man efterhånden ikke ringe med tårnets tre store klokker. Hvorfor man i 1826 gik over til at ringe med dem på en særlig lemfældig, af kantor Topp opfundne måde. Den gik i al sin enkelthed ud på, at man slog med hamre på klokkerne. I 1871 nævnte kirkesynet, at klokkerne var revnet "formentlig som følge af det uhensigtsmæssige ringeapparat". I 1778 bestemtes det, at da alle tre klokker var revnet - altså også Holtzmanns klokke fra 1741 - skulle de smeltes om. Først i 1882 var der penge nok til den tiltrængte omstøbning. Hvorfor alle tre klokker blev nedtaget og sendt til Anker Heegaards Etablissement i Frederiksværk, hvor støbemester Anders Clemmensen, forestod omstøbningen. Denne kirkens største klokke som hedder "Stormklokken" blev for fjerde gang i sit liv omstøbt, og vægten blev igen forøget en smule.

I dag er der gået 122 år og dermed den længste levetid for de forskellige støbninger. Klokken bruges til gudstjenester og begravelser, ligesom på denne kirkens største klokke slæes time og bedeslag, og fortsat kan den høres Hellig 3 Kongersdag. På klokkens nederste kant står i dag skrevet: "Frederiksværk 1882" og højere oppe står dette vers af ukendt:

*Med Malmets Klang til Mæle
jeg raaber i Guds Navn:
Vaagn op af Søvnne Sjæle!
Flyr til jer Frelsers Favn!*

Mysteriet om John Good Briggs

af Lars Bjørn Madsen

I foråret 1942 kunne man i aviserne læse, at der i Rom skulle være sket et mirakel med en helgenstatue, som skulle kunne bevæge øjnene, hvilket vakte en del opsigt. Mysteriet blev imidlertid forklaret som havende sine naturlige årsager, idet visse lysvirkninger og andre forhold kunne bevirke, at det så ud som om øjnene fulgte én.

En læser skrev senere, at med hensyn til »Miraklet fra Rom« behøvede man ikke at tage helt derned. På Helsingør Bymuseum skulle der nemlig hænge et portræt af den engelske købmand John Good Briggs, som også havde »mirakuløse« øjne.

Helsingør Dagblad fik snart historien og henvendte sig straks til museets daværende leder, museumsdirektør

Knud Klem med spørgsmålet: »Hvad er det for noget?« Klem var først ikke rigtig med, men pludselig gik der en prås op for direktøren: »Nåh, det! Ja, det er et billede som vi har modtaget fra en mand, men det er endnu ikke blevet hængt op.«

Gæstgiver og restauratør John Good Briggs var født i England 1793 og flyttede som så mange andre af sine landsmænd til sundtoldsbyen, hvor han bl.a. ernærede sig ved hoteldrift. Han ejede i en længere årrække det velrennede Hôtél d'Øresund på hjørnet af Stengade og Bjerggade. Det omtalte portræt af John Good Briggs er en oliepastel udført af en desværre ubekendt kunstner omkring 1840.

»Kan John Good Briggs rulle med øjnene?«, spurgte journalisten. Klem smilede og svarede: »Det ved jeg skam ikke; det har jeg da ikke bemærket. Men De kan jo komme hen og se det, når det bliver hængt op om kort tid. Måske afhænger det af øjnene, der ser.«

Dagbladet sluttede sit indlæg med følgende bemærkning: »Mon ikke John Good Briggs efter dette bliver Sommerens store Turistattraktion paa Museet. Der bliver sikkert »run« for at se Maleriet af »Manden, der ruller med Øjnene«. Om det virkelig blev tilfældet, melder historien intet om, men da billedet atter er ophængt på Bymuseet, kan vi da kun anbefale, at man får syn for sagn ved et besøg på museet.

MUSEUMSNOTER

Et par beklagelige forsinkelser

Ikke kun det her foreliggende nummer af museumsbladet er blevet en måned forsinket. Torben Bill-Jessens nye, reviderede udgave af borgerskaber i Helsingør, der er udførligt omtalt i sidste nummer af museumsbladet, skulle have været udgivet i foråret 2004. Desværre har en lang række andre opgaver på museet tillige forhindret en rettidig udgivelse af denne, hvorfor vore brugere tålmodigt må vente til sidst på året for at få et godt indblik i helsingoranernes erhvervsmønster gennem 350 år.

Kål, blomster og kongelig romantik - udstilling på Marienlyst Slot

Indtil 30. august har man mulighed for at stifte bekendtskab med mere ukendte sider af slottets historie. I slottets stueetage vises glimt af hverdagen som den formede sig på slottet i perioden 1750 til år 1800. Cand. mag Caspar Andreas Jørgensen har de sidste to år undersøgt arkiver og museer for spændende historier om Marienlyst. Danmarks bedst dokumenterede slotskøkken er søgt tilbage til det oprindelige udseende, kobbertøj og porcelæn fundet frem efter en inventarbeskrivelse fra 1794.

Marienlyst var ikke udelukkende et lystslot for kongefamiliens medlemmer - det var i højeste grad en moderne arbejdsplads for adskillige ansatte. Man havde slotsforvalter og gartner, gartnersvende, egen snedker og kostboende fattiglemmer fra Helsingør fattighospital - der naturligvis også blev sat i arbejde! På udstillingen kan man se den stedlige gartner og slotsforvalter Mansas originalplan til det romantiske haveanlæg og køkkenhave. I køkkenhaven fandtes drivhuse, mistbænke og materialskure. Det ene drivhus, en toetages træbygning, kan man også se en plan af.

Se desuden portrætter af slottets skiftende ejere, samt enkelte af deres private ejendele. Til udstillingen er udlånt genstande fra Jægerspris slot, Hofteatret, Det Kongelige Sølvkammer samt adskillige privatpersoner, deriblandt Max Gutmann fra Helsingør.

www.helsingor.dk/museum

Da Forening & Museum kun udkommer 4 gange om året, kan vi ikke være sikre på at få omtalt alle de aktuelle udstillinger og arrangementer ved Helsingør Kommunes Museer. Da langt de fleste i dag har en Internet-forbindelse, tillader vi os derfor at nedlægge "Museumskalenderen" og i stedet henvise til vor hjemmeside www.helsingor.dk/museum

Forenings-kalenderen

Sensommerudflugt til Sverige lørdag den 28. august 2004

Sensommerturen afvikles ovennævnte dato og går igen i år til Sverige.

Vi tager med HH-ferries klokken 08.30 og mødes et kvarter før afgang.

Vel ankommet til Helsingborg, hvor vores bus venter, kører vi direkte til Ängelholm og efter et kort ophold her kører vi ud på Bjäre-halvøen.

Her skal vi se Dagshög, der er Skånes største bronzealderhøj og vi kører videre til Torekov, hvor der også gøres et stop.

Herfra køres til Gröthögarna, der er en samling røser, dvs. gravhøje, udelukkende opbygget af sten, som vi ikke har magen til i det øvrige gamle danske land.

Turen fortsættes til Hovs Hallar, der er et bronzealderlandskab. Klippekynten her viser sig i al sin væld med høje, forrevne partier langs stranden, der domineres af en rødgrå jerngnejs med sprækker i alle retninger, forvitret gennem tusinder af år. Rullestenen i tusindvis danner strandbred og baglandet stiger til 153 meters højde.

Efter frokosten fortsættes til Båstad, hvor vi besøger kirken med kalkmalerier fra 1500-tallet.

Herfra går turen hjemad via Ängelholm og vi følger vejen på østsiden af Kullen-halvøen til Brunnby og Arild, hvor vi, hvis tiden tillader det, besøger kirken, henholdsvis to kapeller.

Herefter fortsætter vi hjemturen til vestsiden af Kullen-halvøen til Krapperup Slot,

der beses udefra og følger herefter kystvejen til Höganäs, Domsten og herregården Kulla Gunnarstorp.

Vi forventer ankomst til Helsingborg klokken 17.15 og returnerer med HH-ferries til Helsingør.

Prisen for turen påregnes at blive 350 kr., der inkluderer færgebillet, frokost og bus-transport.

Tilmelding skal ske senest 14. august til *Jens Erik Nielsen på telefon 4921 7087* – helst i aftentimerne.

